

Groeninghen historisch

het reitdiep (3)

In de vorige twee afleveringen hebben we ons bezig gehouden met de geschiedenis van het Reitdiep. In deze aflevering beginnen we aan een denkbeeldige tocht langs het Diep. Omdat de dijken zijn op de meeste plaatsen slecht toegankelijk, is de tocht het eenvoudigst te maken per boot. Een bijzondere ervaring is mogelijk in elfstedentochtwinters als het Reitdiep per schaats te berijden is.

Onze tocht begint in de stad Groningen. Reeds temidden van de nieuwbouwwijken Paddepoel en Vinkhuizen is het Reitdiep vergezeld van zijn groene dijken. Doordat de dijken behoorlijk verlaagd zijn hebben ze minder allure dan de dijken die we later zullen zien. De stadse dijken zijn aan de oostzijde vrij toegankelijk. De dijken worden in de zomer gehooïd en hebben zich ontwikkeld tot echte "bloemdijken". Zomers zien we er kleurrijke soorten als Gele morgenster, Brunel en Duizendblad. Het in Noord-Nederland zeldzame Knoopkruid is hier zeer algemeen. Andere opvallende soorten die we hier treffen zijn Heggewikke en Groot streepzaad. De loop van het Reitdiep richting Dorkwerd vertoont een lichte slinger (1).

Dit gedeelte werd al in de 15e eeuw gekanaliseerd. Waarschijnlijk zijn er gedeelten van de natuurlijke loop van de Drentse Aa in opgenomen. De vondst van een Noormannenzwaard zou dit ondersteunen. Sporen van de Drentse Aa zijn teruggevonden op het Universiteitsterrein Paddepoel.

Dorkwerd

De eerste wierde die we passeren is Dorkwerd (2). Dorkwerd is een kleine wierde van zeer hoge ouderdom. Het behoort tot de zogenaamde eerste generatie wierden die ca. 600 voor Christus ontstonden. Vermoedelijk is de bewoning ontstaan op een oeverwallencomplex van zowel de Drentse Aa als het Eelder diep. De woonplaats zal vanuit het lager gelegen achterland wel moeilijk bereikbaar zijn geweest. Misschien verklaart die omstandigheid het ontstaan van de naam Dorkwerd, waarin we het woord derrie (modder) zouden kunnen beluisteren. De wierde zelf is grotendeels verlaten en zal in vroegere tijden wel meer behuizing gekend hebben: we vinden er een boerderij, een pastorie en een kerk. In het begin van deze eeuw werd Dorkwerd afgegraven. De "derrie" werd als compost verkocht. Het profiel van de wier is echter bewaard gebleven, en de ringsloot ligt nog op zijn plaats. Op de oostelijke oever van het Reitdiep ter hoogte van Dorkwerd is onlangs zeer veel grond opgespoten, waardoor het reliëf van de dijk versluierd wordt. De plannenmakers hebben op geen enkele wijze rekening gehouden met de kwetsbaarheid van dit open landschap.

Dijkdoorbraken

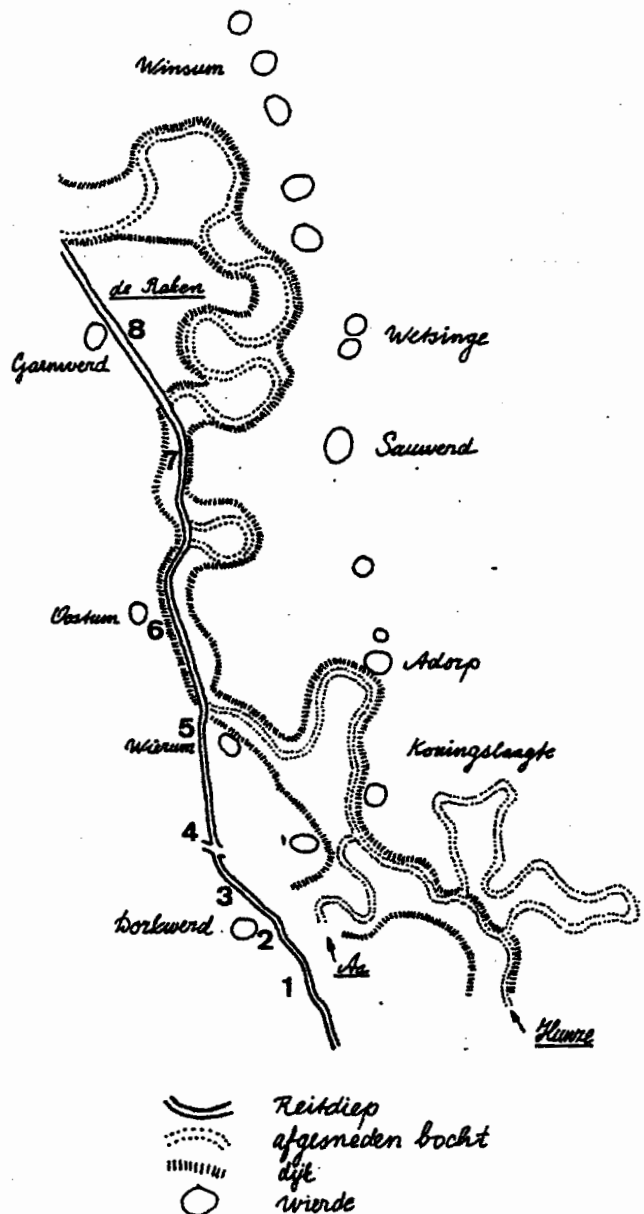
Even achter Platvoet vinden we een "wiel" in de dijk (3). Een wiel of kolk is een restant van een dijkdoorbraak. De herstelde dijk werd er in een bocht omheen gelegd. Toen er nog eb- en vloed-

beweging was zijn de Reitdiepdijken dikwijls doorgebroken. Doordat in de loop der eeuwen de oude rivier steeds meer werd rechtgetrokken werd dit oude middeleeuwse deel van de Reitdiepdijk extra belast. Tussen de Reitdiepdijken en de rivier was er immers geen uiterdijks land dat als buffer kon dienen tijdens stormvloeden. In 1824 was hier een grote doorbraak. Hoge zeevloed van de Lauwerszee drongen het Reitdiep binnen en hebben bij Wierum de dijk van het diep doorbroken. Veel huizen zijn geheel weggespoeld en tot diep in het Westerkwartier stonden de polders blank. Boeren werden om beurten ingeschakeld om de beschadigde dijk te repareren. We zien nog altijd op diverse plaatsen langs de dijk laagten in het grasland. Het zijn de restanten van kleidobben. Grutto's, Scholeksters en Kievieten hebben een duidelijke voorkeur voor deze drassige plekken.

We laten ons sluisen bij het Van Starckenborghkanaal (4) en zakken 1.5 a 2 meter. Deze sluis werd gebouwd in 1937 bij het gereedkomen van het Van Starckenborghkanaal. Tot Wierumerschouw is het kanaal kaarsrecht, en nog altijd zonder uiterdijks land.

Wierum

Bij de brug van Wierumerschouw passeren we opnieuw een wierde. Het is Wierum (5). Evenals Dorkwerd en het twee kilometer noordelijk gelegen Oostum dateert ook deze wierde uit de allereerste bewoningsperiode. Wierum ontstond op de oeverwal van de voormalige Hunze. De oude Hunzelijnen vinden we in de weilanden terug. De stokoude wierde die het zeewater 26 eeuwen lang trotseerde heeft de vloed der 20e eeuwse beschaving niet overleefd. De wierde is vrijwel geheel afgegraven. Alleen het kerkhofje en de toegangsweg staan nog overeind. Het kerkhofje werd zo heberig afgegraven dat de doodsbeenderen er letterlijk naar beneden glijden. De ring-

sloot van Wierum bleef intact. Hier is goed te zien dat de afgegraven kwelderbodem van de wier een stuk lager dan de aangrenzende groenlanden. Een bewijs dat de omgeving rond Wierum sterk is opgeslibd. De bewoners moeten dus talloze malen geheel door zeewater zijn ingesloten. Het kerkje van Wierum, een bouwval zonder toren, werd in 1829 afgebroken. De stenen werden gebruikt om de kerk in Dorkwerd te herstellen. Wierum en Dorkwerd vormden eeuwenlang één parochie. In de 15e eeuw werd deze samenhang doorbroken door de kanalisering van het Reitdiep. Wierum kwam daardoor aan de oostkant van de Hunze te liggen.

Veldgerst

De groene Reitdiepdijken hebben een eigen vegetatie die sterk bepaald wordt door de intensieve begrazing door koeien en schapen. Enkele keren per jaar wordt de grasmat gemillimeterd. Slechts enkele plantesoorten kunnen zich hier handhaven. Op de stijle, relatief droge hellingen vinden we Brunel, Vertakte leeuwetand en - zeer sporadisch - Muizeoor. Een typerend gras is het Veldgerst. De met vele kafnaalden bezette bloeiwijzen van dit gras worden door het vee niet gegeten. Veldgerst is een ouderwets gras dat uit de moderne graslanden vrijwel is verdwenen. Nabij de sluis is er op de dijk een fraaie groeiplek van de Kattedoorn. De Kattedoorn wordt in Groningen slechts enkele plaatsen aangetroffen. De doornen beschermen de plant tegen het grazende vee. Nabij Garnwerd is nog een tweede zeer uitgebreide groeiplaats. Daar groeit ver-

scholen tussen de doornen van de Kattedoorn nog een ander zeer tere vlinderbloemige : de Smalle rolklaver. Al deze soorten hangen samen met het zilte verleden van de rivier.

Oostum

De volgende wierde waar ons oog op valt is Oostum (6). Ook deze wierde is vrijwel geheel afgegraven. Toch maakt de kerk staande op het wierdefragment een markante indruk. De smalle slingerende weg en het witte huisje doen de rest : Oostum is zonder twijfel de meest gefotografeerde wierde van Groningen. De kerk is een lappendeken waarin we de Romano-Gothische stijl herkennen. Het dak is bedekt met middeleeuwse dakpannen die van uitsteeksels of van openingen werden voorzien en aldus om beurten in elkaar grijpen. Ondeugend worden ze wel patertjes-en-nonnetjes genoemd.

Ook in Oostum heeft men aardewerk aangetroffen dat uit de 6e eeuw voor Chr. dateert.

Bij Wetsinge ligt de ontluisterde Wetsingersluis (7). Met het gereedkomen van de zeesluizen bij Zoutkamp, die de vloedkerende taak overnamen, was er een extra sluis nodig. Van 1874-76 werd deze sluis gebouwd. De sluis had een functie als scheiding tussen een hoger waterpeil ten zuiden van de sluis en een lager peil in het kanaalvlak ten noorden ervan. Toen de sluis bij Dorkwerd gereed kwam (1937) werden de sluisdeuren uit de Wetsingersluis verwijderd. Het gehele Reitdiep ten noorden van Dorkwerd kreeg het lagere peil (1.5 m). Tussen Oostum en Garnwerd ontbreken grote stukken van de westelijke dijk. De oostelijke dijk is echter gaaf. Toch zijn beide dijken beschermd. Het verschil tussen de twee dijken zit hem in de bestemming. De oostelijke dijk lag tot voor kort onder schouw van het Waterschap. De westelijke is cultuur-historisch monument. Daar is geen schouw op.

Garnwerd

Als we Garnwerd naderen (8) laat het panorama weinig te wensen over : een hoogopgemetselde korenmolen, een kerk met zadeldak en een statig ouderwets café. Na de doorgraving van de Raken (in 1627) was het met de rust in Garnwerd afgelopen. De eenvoudige boerengemeenschap op de wier werd plotseling verbonden met een moderne waterweg die was voorzien

van ruim 4 meter hoge wallen. Een bonte stoet varengasten streek in Garnwerd neer. De inwoners van Garnwerd stemden voortaan hun bestaan op de rivier af. Veel Garnwerders vonden hun beroep in het optrekken van schepen en in het vissen op het Reitdiep. Er werd aal gefuikt en bot geprikt. De sjouwerslieden wachtten op de dijk op hun vrachtje. Dag en nacht. Ze wierpen het lot wie een af- of opkomend schip het eerst mocht trekken. Garnwerd was de eerste pleisterplaats voor de schepen die uit Groningen vertrokken. Vooral de scheepsjagers die de schepen vanuit de stad tot voorbij Garnwerd zeulden, zullen hier menige dronk hebben genoten. Garnwerd wemelde van stille kniepen die bij de bakker, de smit en de schoenlapper waren ondergebracht. De vele kleine, achttien-de eeuwse huisjes hebben nu een andere bestemming gekregen. Ze zijn gerestaureerd en vormen een 150 meter lang schilderachtig straatje dat tot de kleinste van Nederland wordt gerekend. Maar niet alle kroegen in Garnwerd waren illegaal. Café Hamming is een begrip in Groningen. Het cafe Hamming bestaat al meer dan 150 jaar. Tot aan de tweede wereldoorlog werden er houten schepen gesloopt. Ieder voorjaar werd er in Garnwerd een boeldag gehouden waarop het gesloopte scheepshout in het café geveild werd. Het oude schipperscafé ligt hoog opgetast langs het Reitdiep. Het heeft een ouderwetse gelagkamer met een houten vloer en krakende stoelen. Aan de wand hangen de Goudse pijpen van al lang overleden stamgasten.

